

References

1. VilkoVA, O. (2008), "Contemporary models of gender politics: the nature and features of implementation", *Political Menegment*, No. 6, Pp. 160–166.
2. "Gender stereotypes and public attitude to gender issues in Ukrainian society" (2007), http://www.un.kiev.ua/files/gender_2006.pdf
3. Pashina, T. (2016), "Henpecked: how different are women's and men's salaries", <http://blog.rabota.ua/podkablukom-kak-otlichayutsya-zarplatyi-zhenshhin-i-muzhchin/>
4. "The composition and structure of the highest legislative authority of the country" (2016), http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list
5. Skoric, M. (2014), "Women in politics at the local level of Ukraine: ways, problems, level of involving. Analytical report based on the results of six focus groups, which involved women - deputies and candidates in deputies of regional, city and district councils", Kyiv: Item Ltd, 64 p.
6. *Ukraine, GlobalGenderGapReport 2015*, (2015), <http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2015>

УДК 364-78-058.5

Соціальна робота з різними категоріями засуджених

Ольга Сохач –

студентка спеціальності

«Соціальна робота»

Східноєвропейського національного

університету імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна.

E-mail: olia.sohach@ya.ru

Реалізація пенітенціарної функції передбачає наявність дієвих механізмів, націлених на максимальну нейтралізацію наслідків перебування людини у виправних установах і створення умов для її ресоціалізації. Досягнення такої мети зумовлює включення зусиль органів влади та інших суспільних інституцій.

У статті наведено аналіз особливостей соціальної роботи з різними категоріями засуджених як самостійний вид діяльності, що передбачає захист інтересів і прав засудженого всіма дозволеними законом способами. Визначено специфіку діяльності й функції соціального працівника в пенітенціарній системі, які передбачають захист інтересів і прав засудженого всіма дозволеними законом способами. Наведено визначення ресоціалізації засуджених як технології соціальної роботи з особами, які перебувають у місцях позбавлення волі, зокрема окреслено важливість ресоціалізуючого потенціалу регіону в період постпенітенціарної ресоціалізації. Окреслено напрями розвитку соціальної роботи в пенітенціарній системі, а саме таких, як теоретико-методологічне обґрунтування соціальної роботи, професіоналізація кадрів, співпраця пенітенціарної системи з державними та соціальними службами, розвиток закладів із постресоціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі.

Received: September, 2016

1st Revision: October, 2016

Assepted: December, 2016

Ключові слова: соціальні технології, пенітенціарна система, особистість засудженого, ресоціалізація засуджених.

Sokhach Olha. Social Work with Different Categories of Convicts. Implementation of the penal function implies effective mechanisms aimed at counteracting the maximum impact of human presence in correctional institutions and create conditions for their social rehabilitation. Achieving this goal causes include efforts by other state bodies and public institutions.

Features of social work with different categories of prisoners as a separate activity that involves protecting the interests and rights of all convicted legally permitted methods; types of social work in the prison system, namely theoretical and practical bases of social work, professionalism of staff, cooperation with state prison system and social services, development institutions post re-socialization persons released from prisons are investigated in this article.

Furthermore, the article is identified the specific activities and functions of the social worker in the prison system, which provide for the protection of the interests and rights of the convicted.

The article outlines the definition of resocialization as technology of social work with people who are in prison, described the importance resocialization potential of the region during the post-penitentiary resocialization.

Key words: social technologies, the penal system, convicts, resocialization.

Сохач Ольга. Социальная работа с разными категориями осужденных. Реализация пенитенциарной функции предусматривает наличие действенных механизмов, направленных на максимальную нейтрализацию последствий пребывания человека в исправительных учреждениях и создание условий для его ресоциализации.

Достижение такой цели обуславливает включение усилий органов власти и других общественных институций. Определив ресоциализацию осужденных как технологию социальной работы с лицами, которые находятся в местах лишения свободы, определяются направления развития социальной работы в пенитенциарной системе. Выявлено, что деятельность социального работника в местах лишения свободы должна быть направленной на основные проблемы осужденных: переживания сложных адаптационных ситуаций; межличностные конфликты во время пребывания в местах лишения свободы; сохранение социально полезных связей с внешним миром.

Ключевые слова: социальные технологии, пенитенциарная система, личность осужденного, ресоциализация осужденных.

Постановка наукової проблеми та її значення. Намагання впровадити в життя українського суспільства ліберальні європейські цінності зумовило необхідність оптимізації діяльності Державної пенитенциарної служби України відповідно до загальновизначених міжнародних стандартів поведіння із засудженими.

У цьому контексті вагоме місце в трансформації інститутів кримінально-виконавчого права посідає впровадження в пенитенциарну систему України соціальної роботи із засудженими. Це пов'язано з поступовою оптимізацією доктрини кримінально-виконавчого права України з усе зростаючим вектором на усвідомлення того, що в справі виправлення й ресоціалізації засуджених одних лише зусиль персоналу установ виконання покарань недостатньо, для підвищення ефективності від цього процесу до нього мають активніше залучатися соціальні інститути громадянського суспільства.

Мета статті – дослідження соціальної роботи з різними категоріями засуджених у пенитенциарних закладах України.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблему соціальної роботи в пенитенциарній сфері у вітчизняній літературі розроблено недостатньо. Ще менш розкрито питання з цієї теми в літературі із суміжних дисциплін. Це роботи О. Г. Багреєвої, В. А. Бадири, О. В. Беци, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, Т. А. Денисової, О. Г. Колба, В. О. Меркулової, А. М. Морозова, О. М. Неживець, Г. О. Радова, В. М. Синьова, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, М. І. Хавронюка, С. В. Царюка, О. О. Шкути, І. С. Яковець та ін. Наукові здобутки цих і деяких інших фахівців містять низку системних положень і висновків, які прямо чи опосередковано стосуються інституту соціальної роботи із засудженими та створюють методологічні передумови для його ефективного дослідження в реаліях сьогодення. Незважаючи на розбіжності як у теоретико-методологічних підходах, так і в експериментальних розробках, більшість авторів зазначають, що діяльність соціального працівника в пенитенциарній установі спрямована на розв'язання проблем різного генезу й характеру, які виникають у засудженого під час перебування у місцях позбавлення волі. Так, серед основних соціально-психологічних проблем виділяють переживання складних адаптаційних ситуацій; міжособистісні конфлікти під час перебування в місцях позбавлення волі; збереження соціально корисних зв'язків із зовнішнім світом. Саме на ці проблемні зони й спрямовано діяльність соціального працівника в місцях позбавлення волі, що й визначає **об'єкт** цього дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Пенитенциарна соціальна робота поєднує в собі знання з різних галузей наук про суспільство й людину, адже соціальна робота має міждисциплінарний характер, що дає підставу використовувати у своїй діяльності методики різних наук. У пенитенциарній соціальній роботі особливо важливо те, що вона має універсальний характер, що уможливорює максимально точний і правильний розгляд проблеми кожного клієнта й побудову оптимального саме для нього виходу з цієї ситуації, чого не може зробити ні психологія, яка розкриває лише психологічні аспекти, ні право, що вивчає тільки

правову сторону проблеми. Соціальна робота дає змогу побачити весь спектр необхідних для допомоги клієнту умов. Інститут пенітенціарної соціальної роботи важливий ще й тому, що, людина, яка перебуває на волі, може розв'язати свою проблему, обговорюючи її з різними фахівцями, до котрих вона може звернутись у будь-який момент, як тільки цього побажає. Засуджений через істотне обмеження своїх прав і свобод просто не має можливості звернутися до кого-небудь по допомогу. Отже, можна стверджувати, що соціальна робота в пенітенціарній системі відіграє дуже важливу роль у забезпеченні необхідними умовами тих людей, котрі перебувають у місцях позбавлення волі, тобто в пенітенціарній системі України [2, с. 32].

Специфіка соціальної роботи в установах виправної системи полягає в такому: вона ведеться всередині соціальних організацій із високим ступенем закритості та ізоляваності; її об'єктом є особи з високим індексом соціального неблагополуччя й підвищеною стресогенністю; соціальна робота нерозривно пов'язана з виконанням кримінального покарання; соціальна робота в умовах пенітенціарної системи не повинна припинятись із закінченням виконання покарання, оскільки колишній ув'язнений потребує ресоціалізації й адаптації до зовнішнього світу, його правил і норм [5, с. 167].

Отже, соціальну роботу в пенітенціарних установах потрібно розглядати не як частину якої-небудь іншої роботи, а як самостійний вид діяльності, що передбачає захист інтересів і прав засудженого всіма дозволеними законом способами. Проте під час проведення соціальної роботи потрібно враховувати інтереси інших видів діяльності й співвідносити її з певним режимним, виховним, освітнім або іншим навантаженням, що залежить від категорії, до якої належить засуджений.

Спільними завданнями соціальної роботи для всіх категорій засуджених в установах виправної системи України можна визначити:

- розвиток і зміцнення соціально-корисних зв'язків між ув'язненими й зовнішнім світом;
- підвищення та розвиток соціального статусу ув'язненого, допомога у встановленні соціально позитивних горизонтальних зв'язків з іншими особами, допомога в зміні соціального статусу;
- допомога в побудові такого типу горизонтальних і вертикальних відносин, які б, з одного боку, відповідали цілям виконання кримінального покарання, а з іншого – спричиняли б найменші фізіологічні, психологічні, етичні й соціальні витрати для засудженого;
- сприяння в забезпеченні прийнятних соціально-побутових умов для відбування покарання;
- допомога в соціальному розвитку ув'язненого, уключаючи підвищення його соціальної культури, розвиток соціальних потреб, зміну нормативно-ціннісної орієнтації, підвищення рівня соціального самоконтролю;
- сприяння ув'язненим в отриманні допомоги фахівців, зокрема у сфері психології, психіатрії й т. ін.;
- допомога ув'язненим у пошуках соціально прийнятних для них середовища, точки соціального інтересу (робота, сім'я, релігія, мистецтво та ін.);
- допомога у вирішенні конфліктних ситуацій;
- сприяння соціально-правовій захищеності персоналу [6].

Цей перелік свідчить про те, що деякі завдання властиві лише соціальній роботі, інші є суміжними між соціальною й оперативною діяльністю, виховною та освітньою роботою, психологією й психіатрією.

Спеціальної організації та забезпечення соціального захисту потребують найбільш уразливі категорії ув'язнених, такі як жінки й неповнолітні.

Жінки, засуджені до позбавлення волі, – специфічна категорія засуджених, що потребує особливого механізму подолання негативних наслідків покарання, досягнення мети виправлення. Ураховуючи значну роль емоцій, неусвідомлених переживань на рівні підсвідомого, значну сугестивність, властиву жінкам, соціальний вплив на засуджених жінок має деякі особливості, які відображені в змісті соціальної роботи.

Підвищена сенситивність жінок, їхні ціннісні пріоритети, що зумовлені гендерними стереотипами та роллю, потребують урахування того, що стосовно засуджених жінок повинна бути здійснена така лібералізація умов відбування покарання, яка б мінімізувала ймовірність розриву родинних й інших близьких стосунків, зменшила перешкоди до здійснення материнських функцій безпосередньо, без розриву з дитиною [1, с. 14].

Існують різноманітні способи допомоги жінкам у місцях позбавлення волі. Це може бути:

- 1) дослідницька робота: здійснюючи опитування, соціальні працівники з'ясовують загальні потреби жінок і їхнє становище в місцях позбавлення волі, у тому числі проблеми дотримання їхніх прав;
- 2) постійний моніторинг дотримання прав людини в жіночих колоніях та слідчих ізоляторах;
- 3) визначення нагальних проблем ув'язнених жінок через опитування й спілкування під час групових та індивідуальних занять;
- 4) розробка реабілітаційних програм для жінок, які утримуються в місцях позбавлення волі, підготовка та залучення фахівців громадського й державного секторів, які зможуть ефективно виконати ці програми;
- 5) проведення групових занять різноманітної тематики: тренінги, проповіді, дискусії, бесіди, лекції тощо;
- 6) сприяння в повному забезпеченні релігійних потреб;
- 7) проведення свят;
- 8) надання жінкам індивідуальних юридичних, психологічних, соціальних та інших консультацій різними фахівцями.

У колонії засуджені жінки беруть участь у таких базових програмах, як активна праця, освіта й просвіта, спеціальна професійна підготовка та психологічна підтримка, активний відпочинок та підтримка сімейних стосунків [7, с. 66].

Мета соціальної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарному закладі – організація взаємодії та співпраці між суб'єктами соціально-педагогічної роботи колонії й соціального середовища регіону та громади й на цій основі соціальний розвиток особистості неповнолітнього засудженого, що включає відновлення (або ж установа) соціального статусу, сімейних і корисних соціальних зв'язків, утворення умов для побутового та трудового влаштування після звільнення, інтеграції в суспільство повноправним громадянином.

Основним змістом щодо реалізації мети соціальної роботи з неповнолітніми засудженими є:

- 1) паспортизація колонії та соціального середовища громади й регіону для визначення їх ресоціалізуючого потенціалу. До соціально-педагогічного паспорта вносять промислові, культурні, освітні, медичні, психологічні, релігійні й інші державні та недержавні органи, установи й організації, які виявляють готовність до взаємодії з органами та установами виконання покарань;
- 2) спільне планування й організація соціально-педагогічної роботи із засудженими на основі взаємодії між суб'єктами колонії та ресоціалізуючого середовища як у пенітенціарний, так і в постпенітенціарний періоди. Головні ціннісні компоненти педагогіки співробітництва полягають у неупередженому ставленні до особистості будь-якого неповнолітнього засудженого з усіма його складнощами, суперечностями; пошуку позитивного в особистості та опору на нього в процесі ресоціалізації; оптимістичному прогнозі в оцінці перспектив особистісних змін засудженого; відкритому, довірливому спілкуванні із засудженими;
- 3) установа зворотного зв'язку й контролю за діяльністю суб'єктів соціально-педагогічної роботи в період постпенітенціарної ресоціалізації неповнолітніх. Це період повної та остаточної ресоціалізації, метою й результатом якої повинна стати реінтеграція (повторна інтеграція в суспільство) неповнолітнього засудженого. Провідними механізмами процесу ресоціалізації на цьому етапі виступають соціальна реабілітація та соціальна адаптація, які відбуваються разом або з відносною послідовністю.

Особливого значення набуває соціальна робота в останні шість місяців перебування неповнолітнього засудженого в колонії, коли він бере участь у програмі диференційованого впливу «Підготовка до звільнення» й розробляється індивідуальна програма підготовки до звільнення [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальна робота з різними категоріями засуджених в українських пенітенціарних установах перебуває на початковому етапі свого розвитку й потребує подальшого теоретико-методологічного обґрунтування. Діяльність соціального працівника в пенітенціарних закладах ґрунтується на загальних засадах соціальної роботи, але має специфічні особливості. Перспективи розвитку соціальної роботи в пенітенціарній сфері в нашій

країні дуже великі, оскільки пенітенціарна соціальна робота поєднує в собі знання з різних галузей наук про суспільство й людину. Можна визначити такі напрями та перспективи розвитку пенітенціарної соціальної роботи в Україні:

- 1) теоретико-методологічне обґрунтування спеціальної теорії соціальної роботи в пенітенціарній системі з метою нагромадження, систематизації знань, поглиблення розуміння загальних особливостей, фактів, подій, процесів, що відбуваються в соціальній роботі;
- 2) професіоналізація кадрів із соціальної роботи з ув'язненими (перепідготовка соціальних працівників, запровадження спеціалізації в цій галузі, підвищення правової освіти соціальних працівників тощо);
- 3) оптимізація співпраці й соціальне партнерство між Державною кримінально-виконавчою службою України, МВС України та соціальними службами;
- 4) розвиток розгалуженої системи державних і недержавних закладів (центрів, підтримуючих мереж, волонтерських груп) із соціально-психологічної реабілітації і ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі.

Отже, громадянин, переступивши межу закону, рано чи пізно повернеться в наше суспільство, але, не навчившись життя в цьому суспільстві, не знайшовши в ньому свого місця, він продовжить свій злочинний шлях. Основна мета соціальної роботи із засудженими – гуманізація процесу відбування покарання, зниження рівня рецидивної злочинності.

Соціальна робота із засудженими – це професійно комплексна діяльність із надання соціальної допомоги та підтримки, здійснення соціального захисту засуджених, результатом чого є створення умов для соціального, позитивного функціонування й удосконалення людини, котра переступила поріг закону.

Джерела та література

1. Бондарчук Я. Г. Соціально-виховна робота соціального педагога з ув'язненими жінками в пенітенціарних закладах / Я. Г. Бондарчук // Соціальна педагогіка: виклики XXI століття : матеріали Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Луганськ, 2014. – С. 14–22.
2. Васильченко О. А. Соціальна робота в пенітенціарній системі: сучасний стан і перспективи розвитку / О. А. Васильченко // Грані. – 2013. – № 12. – С. 31–37.
3. Караман О. Л. Досвід організації соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими в спеціальній виховній установі / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 53–60.
4. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : монографія / О. Л. Караман ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2012. – 447 с.
5. Лучко С. В. Соціальна робота із засудженими як напрям функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн / С. В. Лучко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Юридичні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 166–169.
6. Основи пенітенціарної психології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Н. П. Крейдун, О. М. Лактіонов, А. В. Сорока, С. І. Скоков]. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 140 с.
7. Савельєва А. О. До питання про соціальну адаптацію засуджених жінок / А. О. Савельєва // Соціальна педагогіка: виклики XXI століття : матеріали Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Луганськ, 2014. – С. 62–67.

References

1. Bondarchuk, Ya. (2014), "Social and educational work of the social teacher with women prisoners in penitentiaries", *Social Pedagogy: challenges of the XXI century : materials of Ukrainian Student Scientific and Practical Conference*, Lugansk, Pp. 14–22.
2. Vasylychenko, O. (2013), "Social work in the prison system: current state and development prospects", *Grani*, No. 12, Pp. 31–37.
3. Karaman, O. (2013), "Experience of social and educational work with juvenile convicts in special educational institutions", *Social pedagogy: theory and practice*, No. 2, Pp. 53–60.
4. Karaman, O. (2012), *Social pedagogical work with juvenile convicts in penitentiaries Ukraine*, Luhansk : T. Shevchenko LNU, 447 p.
5. Luchko, S. (2014), "Social work with convicts as a direction of functioning of prison system abroad", *Scientific Bulletin of Kherson State University*, No. 4, Pp. 166–169.
6. *Basics of penitentiary psychology* (2007), Kharkiv : V. N. Karazin KhNU, 140 p.
7. Saveljeva, A. (2014), "About social adaptation of convicted women", *Social Pedagogy: challenges of the XXI century : materials of Ukrainian Student Scientific and Practical Conference*, Lugansk, Pp. 62–67.